Mindaugas Pilkauskas,
Rokas Vengalis, Gintautas Vėlius

Mindaugo sosto ir Lizdeikos piliakalnių žvalgymai Kernavėje

2021 m. pavasarį, po sniegingos žiemos Kernavės Mindaugo sosto ir Lizdeikos piliakalnių (Širvintų r., Kernavės sen.) šlaituose atsirado grunto įplyšimų ir nuošliaužų. Tolesnei šlaitų slinkimo ir erozijos prevencijai 2021 m. rudenį organizuoti šlaitų tvarkybos, atkūrimo ir sutvirtinimo darbai. Jie atlikti Mindaugo sosto piliakalnio ŠV šlaite ir Lizdeikos piliakalnio Š šlaite. Jų metu vykdyti žvalgymai. Mindaugo sosto piliakalnio šlaite žvalgyti 3 plotai (1–3), iš viso – 498 m^2, Lizdeikos piliakalnyje žvalgytas 1 plotas (4), užėmęs 156 m^2 (1 pav.).

Mindaugo sosto piliakalnyje archeologiniai tyrimai vykdyti 1979–1982 m. Tuomet tyrimus paskatino tos pačios priežastys – 1979 m. pavasarinio polaidžio metu nuslinko didelė R šlaito dalis. Archeologinių tyrimų metu aikštelėje fiksuoti 3 archeologiniai sluoksniai. Žemiausias ir seniausias sluoksnis priskirtas I tūkst. viduriui, jame rasta daugiausia grublėtosios keramikos šukių. Vidurinysis sluoksnis datuotas IX–XIII a. ir viršutinis vėliausias – XIV a., kuriame išskirti ir atskiri horizontai, sietini su 1365 ir 1390 m. kryžiuočių antpuoliais. Piliakalnio Š šlaite ir Š papėdėje 2003 ir 2006 m. atlikti žvalgymai, kurių metu archeologinių kultūrinių sluoksnių ar struktūrų nerasta, 2003 m. papėdėje aptikta viena apžiestos keramikos šukė (*ATL 1978 ir 1979 metais*, 1980, p. 35–38; *ATL 1980 ir 1981 metais*, 1982, p. 28–31; *ATL 1982 ir 1983 metais*, 1984, p. 35–38; *ATL 2003 metais*, 2004, p. 53–54; *ATL 2006 metais*, 2007, p. 543).

Lizdeikos piliakalnyje archeologiniai kasinėjimai nevykdyti, atlikti tik žvalgymai tvarkant piliakalnio Š šlaitą arba tiesiant vamzdį lietaus nubėgimui piliakalnio Š pusėje. Žvalgymų metu archeologinių sluoksnių ar struktūrų nerasta, 2003 m. Š šlaite aptikta tik pavienių apžiestos keramikos šukių (*ATL 2003 metais*, 2004, p. 53–54; *ATL 2004 metais*, 2005, p. 364; *ATL 2015 metais*, 2016, p. 542; *ATL 2020 metais*, 2021, p. 669).

Plotai 1 ir 2 žvalgyti Mindaugo sosto piliakalnio ŠV šlaite. Plotas 1 buvo netaisyklingos

1 pav. Situacinis žvalgytų plotų ir aplinkinės teritorijos planas: 1 – žvalgyti plotai; 2 – 2 pav. pavaizduoto pjūvio vieta; 3 – kultūros paveldo teritorijos. M. Pilkausko brėž.

Fig. 1. Situation plan of the surveyed areas and the neighbouring area: 1 – surveyed areas; 2 – the location of the cross-section shown in Fig. 2; 3 – the boundaries of the cultural heritage protected areas.

kvadrato formos, 15x15 m dydžio ir užėmė 230 m² plotą. Plotas 2 buvo beveik taisyklingos kvadrato formos, 15x14 m dydžio ir 220 m² ploto. Paviršinis ir užbyrėjęs gruntas kastas mechanizuotai, nuo viršaus link apačios. Visas gruntas vežtas sandėliuoti į V Neries slėnio galą ir piltas iš eilės, siekiant kiek įmanoma išlaikyti nukasimo tvarką.

Piliakalnio šlaite nukastas 40–70 cm storio paviršinis sluoksnis. Viršutinėje šlaito dalyje, daugiausia plote 2 atidengtas juodas priesmėlis – I tūkst. vidurio kultūrinio sluoksnio išeiga. Atidengta kultūrinio sluoksnio dalis buvo 0,4–1,2 m pločio, ji plonėjo ir baigėsi šlaito nuolydžio kryptimi. Plote 1 kultūrinis sluoksnis atidengtas tik kasant iki 40 cm gylio tranšėjas drenažui. Atidengta kultūrinio sluoksnio dalis plote 1 ir plote 2 mentelėmis nukasta iki įžemio, surinkti archeologiniai radiniai ir fiksuoti pjūviai. Fiksuotuose pjūviuose archeologinis sluoksnis buvo iki 40 cm storio. Siekiant patikrinti, ar sluoksnis tęsiasi į viršų, aikštelės link, daryti gręžiniai. Juose aptiktas tokios pačios struktūros juodas sluoksnis, buvęs 90–95 cm gylyje nuo nukasto šlaito paviršiaus ir siekęs 70 cm storį (2 pav.). Visoje kultūrinio sluoksnio išeigoje rasta daugiausia grublėtosios keramikos šukių (71 vienetas), taip pat buvo kelios lipdytinės lygiu paviršiumi ir apžiestos keramikos šukės (3 pav.).

Plote 1, P dalyje kasamoje drenažo tranšėjoje fiksuotas tamsiai pilkas priesmėlis, susimaišęs su šviesiai gelsvu priesmėliu. Jame rasta viena apžiesta keramikos šukė ir keli gyvūnų kaulai. Toliau tranšėja nepratęsta, nes buvo nebūtina ir siekta neardyti aptikto kultūrinio sluoksnio. Greta pjūvio darytas gręžinys, kuriame nustatyta, kad nuo nukasto šlaito paviršiaus pasimaišęs kultūrinis sluoksnis yra 90 cm storio. Aplinkoje nuvalius paviršių nustatyta, kad tamsiai pilkas priesmėlis su šviesiai gelsvo

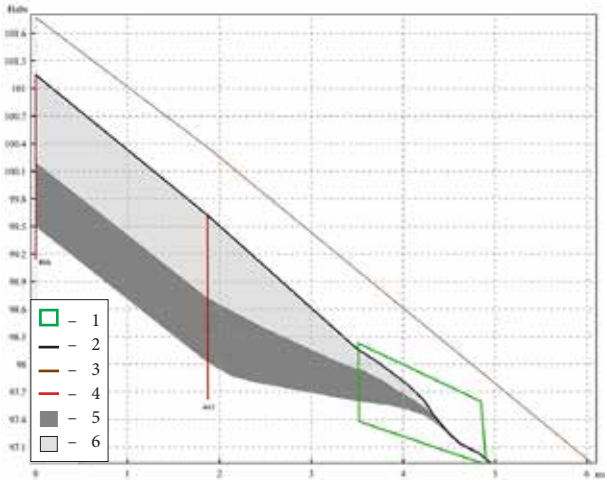

2 pav. Šlaito pjūvis ties žvalgytu plotu 2: 1 – atidengtas pjūvis kultūrinio sluoksnio išeigoje; 2 – nukastas šlaito paviršius; 3 – žemės paviršius; 4 – gręžiniai; 5 – kultūrinis sluoksnis; 6 – piltinis priemolis. M. Pilkausko brėž.

Fig. 2. The slope's cross-section at a surveyed area 2: 1 – unearthed cross-section of the exposed cultural layer; 2 – the mechanically removed surface of the slope; 3 – the ground's surface; 4 – boreholes; 5 – the cultural layer; 6 – clay loam fill soil.

3 pav. Grublėtoji keramika iš kultūrinio sluoksnio išeigos plotuose 1 ir 2. M. Pilkausko nuotr.

Fig. 3. Pottery with rough surfaces from the exposed cultural layer in areas 1 and 2.

4 pav. Metaliniai radiniai iš ploto 1 ir 2 žvalgytų paviršiaus grunto žemių: 1 – sagtis; 2 – lietuviško ilgojo fragmentas; 3 – juostinis žiedas; 4 – pasaginės segės aguoniniais galais galvutė; 5 – cilindrinė spyna. M. Pilkausko nuotr.

Fig. 4. Metal finds from the surface soil surveyed in areas 1 and 2: 1 – a buckle; 2 – a piece of a Lithuanian silver ingot long currency; 3 – a band ring; 4 – a poppy head terminal from a penannular brooch; 5 – a cylindrical lock.

priesmėlio lęšiais paplitęs 46 m² dydžio plote. Vertinant grunto struktūrą ir paplitimą, kultūrinis sluoksnis interpretuotinas kaip nuošliauža ar kelios nuošliaužos, įvykusios šimtmečių eigoje. Taip pat fiksuotame pjūvyje buvo akivaizdus grunto pasislinkimas, kur matėsi ryški riba tarp tamsiai pilko ir šviesiai gelsvo priesmėlio. Tai gali būti paskutinės (2021 m.) nuošliaužos padarinys. Apardytas kultūrinis sluoksnis pagal vienintelę apžiestos keramikos šukę datuojamas XIII–XIV a.

Sandėliuojamas gruntas piltas siekiant išlaikyti tvarką, kuria jis buvo nukasamas. Supylus juostą gruntas išsklaidytas iki apie 40 cm storio sluoksniu, kuris buvo tikrinamas metalo ieškikliais, o archeologiniai radiniai fiksuoti GNSS imtuvu. Ploto 1 ir 2 nukastame grunte rasta 17 metalinių archeologinių radinių. Aptikta gerai išlikusi geležinė cilindrinė spyna, lietuviško ilgojo fragmentas, geležinė sagtelė, juostinis žiedas, žalvarinė pasaginės segės aguoniniais galais galvutė, taip pat peilis ir jo fragmentas, yla, nenustatytų dirbinių įkotės ir kiti radiniai. Radiniai datuojami XIII–XIV a. (4 pav.). Pagal radinių pasiskirstymą supiltame ploto 1 ir 2 grunte galima teigti, kad tankiausiai radiniai išsidėstę viršutinėje šlaito dalyje.

Plotas 3 žvalgytas ŠV Mindaugo sosto piliakalnio šlaite, 10 m į Š nuo ploto 2. Atidengus 48 m² dydžio plotą, nefiksuota jokių archeologinių sluoksnių ar struktūrų. Ploto 3 žemėse metalo ieškikliais rasta viena žalvarinė apsilydžiusi ir sulankstyta plokštelė.

Plotas 4 buvo Lizdeikos piliakalnio Š šlaite, 156 m² dydžio. Žvalgymų metu jokių archeologinių sluoksnių ar struktūrų nefiksuota. Nukastame grunte archeologinių radinių nerasta.

Throne of Mindaugas and Lizdeika Hillforts in Kernavė

In 2021, a field survey was conducted during slope management, restoration, and reinforcement work on Throne of Mindaugas (498 m² surveyed on its NW slope) and Lizdeika (156 m²) Hillforts in Kernavė (Fig. 1). The survey on the former's slope revealed a mid-1st-millennium cultural layer that was up to 40 cm thick and contained rough-surfaced pottery and animal bones (Fig. 3). The boreholes determined that the cultural layer, which is covered with a 90–95 cm thick fill layer of clay loam, continues towards the enclosure and is up to 70 cm thick (Fig. 2).

A metal detector survey of the removed soil yielded 13th–14th-century bronze and iron finds (Fig. 4).

The survey on Lizdeika Hillfort produced no cultural layer, structures, or finds.